

NY MUSIK

i samarbete med
Borås konstmuseum

Stefan Östersjö – gitarr m.m.

Rolf Riehm: *Tocatta Orpheus* (1990)

Tristan Murail: *Tellur* (1977)

Augustín Fernández: *Wounded Angel* (1989/92)

—paus—

Kent Olofsson: *Il Liuto d'Orfeo* (1998–99)

Stefan Östersjö – charango, 6- och 10-strängad gitarr

Kent Olofsson – elektroakustisk ljudutstyrel

Onsdag den 15 september 1999, kl. 19.30

Museet, kulturhuset, Borås

Entré 50:- Medl. fri entré

Rolf Riehm: *Tocatta Orpheus* (1990)

”Jag blev alldeles perplex när det gick upp för mig att musiken under tidig medeltid uteslutande arbetade på samma sätt som jag gör. Då fanns över huvud taget inte föreställningen om den originelle tonsättaren. (...) Det gav mig en kolossal bekräftelse i min uppfattning när det gäller att avvika från det originella komponenterand. Och det betraktar jag som en framsynt hållning idag...”

Så säger den tyske tonsättaren Rolf Riehm (f. 1937) – mannen bakom ett av de i vissa avseenden mest originella verken i den nyare gitarrlitteraturen:

Det är uppenbart att Orphei musik upprör känslorna. Hans skicklighet gör stenar mjuka och förflyttar träd med rötterna.

Det är inte *detta* som upprör gudarna i underjorden. Man bör snarare betona det faktum att kraften i Orphei konst förmådde att sätta *naturens ordning* ur funktion. Efter ett stadium av hotelser och konformitet finner Orfeus vägen till sitt sanna jag genom att hänge sig så radikalt ansvarslöst åt sin musik att han förmår uppväcka *lidelsens kraft* i de själar som dväljs i det undermedvetnas rike. Detta är direkt upproriskt. Mot priset av uppväckandet av en själ från de döda sänder Hades honom skyndsamt tillbaka till dagsljuset.

...Orfeus, en avläsen främling, schaman, magiker, därtill kom han
från Thrakien, de absolut främmandes värld.

Han dödades av menader.

Efter döden sjunger han stenarnas och trädens sång:

Om hur hans armar slets av...

hans ben höggs av...

hans huvud skildes från bålen...

hans lever skars ut ur hans kropp.

Allt detta sjöng Orfeus.

Rolf Riehm

Tristan Murail: *Tellur* (1977)

Tristan Murail (född 1947) – med kompositionsstudier för Olivier Messiaen i bagaget – är en av de främsta företrädarna för den franska spektralskolan. Murails musik baseras i allmänhet från själva ljudets akustiska egenskaper. Dess mest framträdande karakteristika är dess obrutna kontinuitet, dess rika, ofta mikrotonala harmonik och en färgrik instrumentation.

Den styrande principen i Tristan Murails *Tellur* är det kontinuerliga flödet mellan ytterligheter vad gäller klangfärg, textur och dynamik. Gitarren förvandlas till

ett instrument som skapar ett säreget klangligt mikrokosmos, i vilket oortodoxa flamenco-tekniker spelar en central roll.

Styckets titel kan till förstone tyckas förvirrande. Tellur är i själva verket en metall – något som inte genast för tankarna till gitarrspel. Men betraktat från etymologisk synpunkt antyder exempelvis det franska ordet ”tellurique” (jordisk) att utgångspunkten i flamenco-gitarrspel kan erbjuda en ledtråd. Ty flamenco är förvisso en folkmusiktradition som är djupt rotad i den spanska myllan. Ur denna synvinkel framstår *Tellur* som ett gitarrepertoarens *Sacre du Printemps*.

Augustín Fernández: *Wounded Angel* för charango och band (1989/92)

Augustín Fernández föddes i Bolivia 1958. Han har studerat musik i hemlandet, i Japan och i England. Han är aktiv både som tonsättare och musiker och spelar charango (boliviansk gitarr), violin och viola. Han har skrivit musik i de flesta genrer. Titeln *Wounded Angel* är hämtad från en målning av den finske konstnären Hugo Simberg (1873–1917), som visar hur två barn bär en skadad ängel. Stycket försöker inte återskapa denna bild utan är en fantasi i vilken tonsättaren gått in i målarens värld, där humor och melankoli, lekfullhet och tragedi, balanseras mot varandra.

Kent Olofsson: *Il Liuto d’Orfeo*, för charango, 6- resp. 10-strängad gitarr och tape (1998–99)

Kent Olofsson (f. 1962) började spela gitarr och piano i tidiga tonår och komponerade en hel del för den symfoniska rockgruppen Opus Est 1978–84. 1984–91 studier i komposition för Rolf Martinsson, Hans Gefors, Bo Rydberg, Bent Sørensen och Trevor Wishart. Olofsson har skrivit musik i de flesta genrer, med betoning på kammarmusik – ofta i kombination med elektroniska klanger och tillkommen i samarbete med särskilda musiker och ensembler, som i detta fall Stefan Östersjö. Hans musik kännetecknas av en påtaglig klanglig virtuositet.

Titeln är naturligtvis en medveten förfalskning av ”mytologiska fakta” då underjordens härskare som bekant betvingades av en Orfeus trakterande antikens lyra.

Sammanblandningar av detta slag är inte ovanliga i gitarrlitteraturen, 1535 gav Luys Milán ut ”El Maestro”, den första samlingen med tryckt musik för ett gitarrliknande instrument och omslagsbilden föreställer Orfeus trakterande en vihuela! Lyran, eller närmare bestämt kitharan, anses vara gitarrens antika föregångare, lutan däremot spåras till arabvärlden men har naturligtvis även den påverkat gitarrens senare utformning. Antikens Orfeus kände förmodligen inte till den arabiska

lutan men titelns felsägning får – i den komplicerade kompositoriska väven av elektroakustiska klanger och olika gitarrinstrument – antyda hur karaktäristiska spelarter och klanger från snart sagt alla tänkbara hörn av musikhistorien möts i Kent Olofssons verk.

Kent Olofsson använder tre olika gitarrer i detta verk och instrumenten kan kräva en närmare presentation: Charangon är ett latinamerikanskt instrument, en liten oktavgitarr med fem strängpar – ”körer” – och sånar som på kvartstonsalterering av det första av dessa bevaras instrumentets typiska stämning i stycket. Denna stämning är intressant i så måtto att den går direkt tillbaka på den 5-köriga barockgitarren som även den fanns i olika varianter som oktavgitarr. Den 6-strängade primgitarren fick sin sjätte sträng mot slutet av 1700-talet och den moderna konsertgitarren tillkom i Spanien under andra hälften av 1800-talet. Den 10-strängade gitarren däremot är ett 1900-talsinstrument som byggdes på initiativ av den spanske gitarristen Narciso Yepes.

En betydelsefull sida av kompositionen är också användandet av omstämning, ”scordatura”, av en eller flera strängar. Detta är ett förfarande som har sina starkaste rötter inom folkmusikaliskt gitarrspel (vilket är naturligt men det underlättar naturligtvis inte instuderingen för en notläsande musiker). Omstämningarna i *Il Liuto...* syftar till ett annat resultat än vad som oftast är fallet; snarare än att fokusera på klangen av de öppna, ”lösa”, strängarna så syftar omstämningarna dels till den förändrade klangfärgen och speltekniska kvalitén hos den enskilda strängen, dels till konstruktionen av de kvartstonsskalor med naturflageoletter som i hög grad karaktäriserar stycket.

Bandstämman är helt baserad på ett antal samplingar, i första hand av en låg baston på den 10-strängade gitarren samt av det oktavdubblade strängparet på charangon. I fokus står annars den mångfald av olika anslag, attacker mot strängen, som instrumentet erbjuder och bandstämman uppvisar en oändlig variationsrikedom i detta avseende med bearbetningar av rasgueadon, tremolandon, enskilda attacker med nagel eller sked, stundtals reducerade till enbart klickande diskantljud. I huvudsak är bandstämorna komponerade först och gestiken i dessa har påverkat utformningen av gitarrstämman.

Verket utgörs av fem satser som avgränsas av att gitarristen byter instrument enligt följande mönster: I) charango, II) 6-strängad, III) 10-strängad, IV) charango, V) 10-strängad gitarr. *Il Liuto d'Orfeo* beställdes av Rikskonserter och uruppfördes under Stockholm New Music i mars 1999.